

Какво ще правим в „света без комунисти“?

(Ситуативен анализ-март 1991г)

Съществува голяма неяснота по въпроса, кога ще се състоят новите избори, какви ще бъдат те - местни, парламентарни или (и) президентски. Разбира се, въпросът не се поставя „изобщо“. Проблемът е на кого са нужни тези избори, кой има най-голям шанс да ги спечели. След 1 февруари се очертаха редица тенденции, които могат така или иначе да проблематизират изборния успех на СДС. Едва ли тези тенденции изключват и възможността за „неприятна изненада“ от страна на БСП. Въпросите са много и трудни.

Дали започналата реформа ще влияе негативно върху доверието към СДС? Какво би трябвало да бъде от гледна точка на изборната кампания отношението на СДС към коалиционното правителство? Как развитието на сегашната ситуация ще се отрази върху поведението на - т.н. извънпарламентарни сили - дали ценовият шок допринася за оформянето на нови настроения в електората, с което шансът на новите групировки би се увеличил? Какви отношения биха могли да възникнат между СДС и некомунистическите партии и движения извън парламента? За конкуренция ли става дума или за евентуално сътрудничество, дори коалиция на по-широка социална основа?

Месеци наред парламентът „пробваше“ търпението на народа. Сега обаче като че ли заработи. Но не е ли той - „бомба със закъснител“? Парламентарното мнозинство все още не ни прави оптимисти. А това като че ли свидетелства в полза на „изборите сега“.

Много въпроси се раждат и във връзка със състоянието на СДС. Още от края на декември започна да спада доверието на хората към съюза. Засилват се центробежните сили. Шири се мнението, че чрез участието си в правителството - опозицията се съгласи да раздели отговорността с комунистите. Не е ли твърде голям този компромис, не граничи ли той с „предателство“? Колкото и да са крайни подобни мнения, те очертават тревогата на много хора за по-нататъшното развитие на нещата. Много въпроси се поставят и за състоянието на СДС в организационен план. Посочват се разногласията в дейността на централните и провинциалните органи, между КС и парламентарната фракция на СДС. А това не е ли поредният аргумент, както за изтеглянето на изборите напред, така и за отлагането им? Не е ли по-добре в тази връзка да се изчака реформата и стабилизирането на правителството? Участието и активната роля на СДС в това правителство ще му осигури реален успех. Не е ли също така по-ползотворно, за да се преодолеят сегашните разногласия, да се подобри организацията? Тези съмнения подсилват позицията, че септември е подходящо време за избори.

Неопределеността на ситуацията днес подсилва това съмнение, но в емоционален план се оказва и фактор за изтегляне на изборите по-напред. Още повече, че БСП успя да стабилизира своя основен електорат. Ако участието в изборите не бъде толкова активно, както през юни миналата година, това обстоятелство може да донесе наистина неприятни изненади, защото 20% спрямо целия възможен електорат, при свиването му с 20- 30% стават повече.

И така, въпросите са много, но те не изчерпват проблема, дори и да продължат да се задават. Много по-важно е, че зад всички тези въпроси се крие някаква тревога, съмнение дори у най-убедените симпатизанти на СДС. Този емоционален фон остава твърде силен както у тези, които смятат, че изборите трябва да бъдат изтеглени максимално напред, така и у тези, които смятат, че с изборите трябва да се изчака.

Много хора и днес продължават да смятат, че предстоящите избори ще бъдат нещо като повторение на миналогодишните. Но така ли е? Тревогите и съмненията подсказват нещо друго - предчувствие, че нещата вече са се променили необратимо. 1 февруари 1991 година се оказва много по-ясен и рязък вододел между две епохи - една, наречена тоталитарна и друга, посттоталитарна, отколкото 10 ноември 1989 г. От първи февруари насам българското общество наистина се променя. Онова, което през май,

юни, дори и през ноември миналата година бе неясно и абстрактно бъдеще, днес вече е напълно реално настояще. Масовият шок - следствие от либерализацията на цените - застави много хора да се замислят: „Ако това е пазарното общество, ще мога ли да оцелея точно в него?“ Ето тези настроения и тревожни размисли променят ситуацията около изборите. Трудно е да бъде обещано каквото и да е. А без ярки и разбираеми за хората обещания (като образи и лозунги) не се печели нито една изборна кампания. Ето защо основният проблем за изборите днес съвсем не е точната им дата. По-важно е да се знае какво ще се избира. Стъписването сред симпатизантите на СДС по повод датата на изборите подсказва, че опасните тенденции в живота на обществото, обозначили се след 1 февруари, вече оказват негативно въздействие върху основните ценности и цели на съюза.

На пръв поглед, СДС запазва единството си що се отнася до стратегията - отстраняването на комунистите от власт и необратимата смяна на системата. Обединяващото начало в случая е точно образа на „света без комунисти“. И точно този образ като че ли изведнъж се проблематизира, започна да губи своята „контрастност“.

Работата е там, че от самото начало този образ не бе еднозначен и в дълбините си е криел възможност за различни интерпретации. Това е напълно разбираемо, тъй като различните хора по различен начин си представят живота в „света без комунисти“. Едни от тях мислят по-практично и рационално. Те знаят от какво бяха лишени при комунистическата власт и искат да си върнат отнетото - имот, правото сами да разполагат с живота си. Други не са доволни от сегашното положение на нещата в чисто емоционален план. Те обвиняват комунистите като „лоши началници“ за това, че не разпределят обществените блага по справедливост, т.е. поравно между всички. Този афективен протест всъщност е обърнат не срещу комунизма като такъв, а срещу отделните му представители. В образа на „света без комунисти“ има и не малко утопични моменти, именно защото афективният протест срещу конкретната практика на комунизма, оставя нейните съществени условия извън полезрението. Колкото по-малко конкретният индивид си представя нещата, връзките помежду им, колкото по-малък шанс има за самостоятелен успех в живота, толкова повече се настройва към чудесното спасение, толкова повече вярва в най-фантастичното. Тази вяра бе подкрепяла комунизма. Сега тя иска да го събори. Общото е популизъмът - може би най-масовата социална база и настроение за всякакви утопии, подхранващи вярата във възможността за чудесното преминаване от мизерията към богатството. „Светът без комунисти“ в тази връзка масово се мисли като чудесно спасение. Рецептата е проста. Лошото в сегашното общество се свързва с комунистите, а доброто - с демокрацията. Едните се махат, за да освободят място за другите... и всичко остава както преди. Популизъмът като масово настроение съвсем не е за отказ от егалитарен, „уравновилувъчен“ тип разпределение. Основното за този род протест срещу комунизма е стремежът „грижите“ на майката-държава да бъдат разпределяни по-равно между Всички. Комунистите са лоши, защото с измама обсебиха и самата държава, и нейните „грижи“. Спасението е просто - да се махнат тези самозабравили се властници, да им се отнеме награвеното и да се разпредели поравно между всички онеправдани и обидени.

Така, зад външното единство се крият коренно различни мотиви. Ако едните оценяват нещата с мерките на реалния живот и виждат позитивното съдържание на образа „света без комунисти“ в САМИТЕ СЕБЕ СИ, другите търсят поредното чудо - мигновеното спасение без сами да се променят. Ако за едните това означава освобождаване на собствената им активност, то за другите е връщане на някаква предзададена справедливост, узурпирана и изкривена от лошите хора.

Днес много критици на СДС „отвътре“ оценяват неговото миналогодишно поведение с мерките на днешната ситуация. Те упрекуват тогавашната - през март-юни 1990 г. - пропаганда на СДС в това, че тя не бе конструктивна. Нищо подобно. Тогавашно бе необходим тъкмо метафоричният образ на света без комунисти. Достатъчно бе да се каже, че спасението е възможно, ако комунистите ги няма. Тъкмо тази наглед прекалена простота на внушението помогна на съюза при реална загуба на изборите да удържи в края на годината реална победа. Хората мислеха, че с вземането на властта всичките им проблеми ще бъдат решени на часа.

Но проблемът за оцеляването съвсем не е във властта. Може би тъкмо поради това комунистите тъй лесно я отстъпиха. Всъщност, тъкмо комунистическата доктрина

и комунистическата практика определят властта като единствена инстанция, гарантираща всеобщо оцеляване. Популисткият стремеж да бъдат наказани лошите началници не поставя под съмнение тези претенции на властта да гарантира всички по един и същи начин. Така образът на „света без комунисти“ се обръща като образ на ...комунизма без комунисти!

„Лекото“ отстъпване на властта от комунистическата партокрация означава и това, че тъкмо властните гаранции за всеобщо оцеляване не могат да гарантират на всекиго равен шанс за оцеляване. Ето това стана ясно след 1 февруари.

В по-реалистичен план отстраняването на комунистите означава преди всичко да се премахне прекалената опека на държавата-майка. Оказа се обаче, че в България твърде малко хора могат да си позволят в момента този род свобода. Останалите като че ли изведнъж се оказват без въздух. Премахването на „гаранциите“ и отдръпването от властта наистина освободи всички, но същевременно показа, че свободата се превърна във всеобщ произвол. Оттук нататък развитието става непредсказуемо. Още повече, че социалните настроения в българското общество често са разпръснати. Не може да се твърди със сигурност, че популизмът с необходимост се корени сред градските лумпени. Същото не може да се твърди и за практическото отношение към „света без комунисти“ - то е разпръснато сред много категории и групи. Общо взето, „колективизмът“ не е много развит. Не става дума, разбира се, за членската маса на БСП. Общото настроение у симпатизантите на СДС не ги „събира“ в единни общности, то (настроението) остава индивидуално дело на всеки. А солидарността им остава анонимна и несигурна. Хората просто не са свикнали да бъдат солидарни по свой собствен избор. Тях ги събираше властта. Защо? Защото комунистическият тип „солидарност“ е властов. Само с власт, обаче, бизнес не се прави. Само с власт сътрудничество и конкуренция не се балансират.

Ето защо стъписването и разпадането на социалните ангажменти у хората след 1 февруари се оказва трудно поносимо за всеки отделен човек. Що се отнася до електората на СДС - точно това стъписване и стремежът нещата отново да се върнат, до местата си най-много подхранва желанието изборите да станат по-скоро. Опасенията, че по-нататък ще стане по-лошо преобладават тъкмо в тази среда. Размитостта на настоящето, очевидната му разлика с утопичния образ на едва ли не мигновеното спасение, след като властта ще бъде отнета от лошите комунисти, подкопават ентузиазма, възпират активността.

Обаче същата тази смутеност, възпираща активността, търси аргументите за покъсни избори. Едното и другото са се оказали парадоксални прояви на общото настроение. Светът без комунисти като напълно реално състояние на българското общество изкара на преден план един твърде традиционен за цялата най-нова българска история проблем - неразвитостта на модерните структури, както за междуличностното общуване, така и за взаимодействието в по-широкия „макро-социален“ аспект.

Премахването на тоталния властов контрол на държавата - партия върху социалния живот откри пред очите ни океан от неуправляеми индивидуални действия и спонтанни колективни реакции. За да се развива в тази наистина „невъзможна“ среда, пазарът се нуждае от развити вече хоризонтални структури, мрежи за взаимните зависимости и отношения. Преносът на западните стратегии на поведение остава поредната утопия без да се адаптира към хаоса на междуличностните отношения.

Опитът властта да поеме функцията на солидаризиращ фактор - т.е. като поредната „силва гаранция“ - не се изключва. Все по-масово изразяваният стремеж за „силна ръка“ В държавното управление издава и един вид отчаяние от „балканската“ Версия на демокрацията. Интересно е, че за реализацията на това ставащо все по-масово настроение - носталгия, дори не е нужен преврат. Достатъчно е сегашните институти на властта да се задържат за един неопределен период. Обаче се забравя нещо важно. Вън- шната т.е. пак властната „солидаризация“ ще ограничи в една или друга степен личната инициатива. Нещо повече - този тип властно налагане на решенията ще породни съпротива, иначе неадекватна на реалните цели на демократизацията, но в момента мобилизираща тъкмо демократично настроените хора. С което отново могат да се реанимират нелегалните (мафиотски) анти-конкурентни структури, ще се спре процеса на отстраняването на партийната номенклатура от икономиката.

Пазарът, изобщо оцеляването в широко отворения към света живот се оказват невъзможни без всеки да може да работи с партньор, да отчита поведението на много хора „някъде другаде“. Обаче сегашните - заварени - хоризонтални и вертикални структури и зависимости в живота на хората съвсем не предполагат партньорство. Те бяха нелегални проекции на тоталитарната властна система във всекидневието. А това значи, че техният ресурс не беше всъщност и техен - те паратизираха върху всекидневната реалност, но не бяха в състояние сами да я оформят, оказаха се прости посредници за изсмукване на жизнените сили от народа по посока на партократията. Сега тази паразитна система като че ли се разпада. А значи - поражданите от нея ангажменти престават да „организира“ социалното пространство и време в обществото. А може би те просто „изчакват“, за да се „прикачат“ към нови паразитни прослойки?

И така, основният проблем за изборите, т.е. за това кое ще се избира през май или септември... или пък догодина е за некомунистическата солидарност, за трудната за всеки власт, не предоставяща никому „автоматични гаранции“. Изглежда, че ще спечели този, който успее да създаде тъкмо този нов образ на „света без комунисти“.